

УДК 330.131.7:330.34:658:339.944

Кириченко О.С. здобувач Університет економіки та права «КРОК», м. Київ

СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Кириченко О. С. Сутність управління системою економічної безпеки суб'єктів господарювання. В статті досліджено концептуальні та методологічні аспекти побудови та управління системою економічної безпеки підприємств.

Кириченко О. С. Сущность управления системой экономической безопасности субъектов хозяйствования. В статье изучены концептуальные и методологические аспекты создания и управления системой экономической безопасности предприятий.

Kyrychenko O. The Essence of the Economic Security Management of Business Entities. The article examined the conceptual and methodological aspects of creating and managing a system of economic security at the enterprise.

Постановка проблеми. Економічні перетворення що відбуваються в сучасній економіці України, інтеграційні процеси, зростання рівня конкуренції, обмеження доступності фінансових інвестиційних ресурсів, потребують побудови нової, сучасної системи економічної безпеки підприємства відповідно до потреб сьогодення, що могла б адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні чинники як в під час операційної, так і в період активної інвестиційної діяльності, структурної проектної перебудови, інноваційних змін, та захищала підприємства від матеріальних, фінансових та інтелектуальних втрат, ефективно взаємодіяла з правоохоронними та контролюючими органами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над дослідженнями у галузі розробки наукових засад роботи системи економічної безпеки підприємства працювали зарубіжні, російські та українські вчені: Л.І. Абалкін, О.І. Баранівський, З.М. Борисенко, О.Ф. Белов, І.Ф. Бінько, І.О. Бланк, О.Г. Білорус, Дж. К. Ван Хорн, О.С. Власик, З.С. Варналій, В.М. Геєць, І. І. Грушко, А.С. Гальчинський, М.П. Денисенко, В.С. Загорський, С.А. Єрохін, М.М. Єрмоленко, Я.А. Жаліло, О.І. Захаров, О.А. Кириченко, В.В. Крутов, С.М. Лаптев, В.П. Мак-Мак, Е.К. Марчук, В.І. Мунтіян, П.Я. Пригунов, А.І. Сухоруков, В.С. Сідак, В.А. Тимошенко, В.І. Терехов, В.К. Черняк, Л.Г.Шемаєва, В.Т. Шевчук, В.І.Ярочкін.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Питання сутності організації та функціонування системи економічної діяльності підприємства як системи, досить широко розглядається науковцями та фахівцями у галузі економічної безпеки, та оскільки саме поняття з'явилося досить недавно і є молодим, воно має багато різновекторних визначень, що намагаються всебічно охопити дану систему, та дослідити сучасну наукову парадигму створення системи економічної безпеки.

Мета статті: дослідження сутності та теоретичних наукових засад створення та функціонування систем економічної безпеки підприємств, в тому числі проектно орієнтованих підприємств.

Виклад основного матеріалу. В сучасній науці існують декілька напрямків пояснення та побудови безпеки, а саме філософський, соціологічний, правовий, математичний, та інші. Кожний з цих підходів маючи свою специфіку і логіку свідчить про значну відмінність думок. Для формування змісту методологічного базису екосеседи науковці здійснюють вибір певного методологічного підходу: системного, процесного або функціонального, з використанням якого формуються уявлення та поняття за допомогою яких здійснюється опис системи та принципів, методів, форм прийомів та засобів

дослідження екосеседи. Використання системного підходу при проведенні досліджень є характерною ознакою сучасної економічної науки. За визначенням Л. фон Берталанфі: система - це комплекс елементів, що взаємодіють. [1] За дослідженням С.В. Мочерного, що значно ширше визначив системний підхід, системно структурний аналіз та форма його застосування є значно складнішими. При визначенні поняття «система» перевага повинна надаватися категорії взаємодії, що розкриває взаємозумовленість, взаємовплив, взаємопроникнення, взаємозбагачення та взаємо заперечення елементів системи. Говорячи про структуру, доцільніше говорити про зв'язок між елементами системи та компонентами з яких складаються елементи системи. [1] За умов ринкової економіки суб'єкти підприємницької діяльності, підприємства всіх форм власності та спрямування, самостійно організовують власну виробничу, організаційну, операційну та фінансову діяльність, розробляють та втілюють концепцію власного існування у ринковому середовищі, та несуть відповідальність за організацію продуктивної роботи, та у рамках існуючої у країні законодавчої бази, організацію процесу забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Так на думку професора О.А. Кириченко під системою економічної безпеки підприємства розуміється організаційний комплекс, який складається з сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових та інших заходів, спрямованих на забезпечення безпеки підприємства, захист законних інтересів його керівництва та інвесторів, сприяння забезпеченню стійкого розвитку підприємств. Система економічної безпеки підприємства як стала існуюча наукова парадигма, спрямована на виконання наступних основних функцій: прогнозування, виявлення, попередження, послаблення небезпек та загроз, збереження власності, створення сприятливого конкурентного середовища, ліквідацію наслідків нанесених збитків.

До загальної характеристики теорії сучасних систем економічної безпеки входять такі поняття як: концепція системи економічної безпеки; стратегія системи економічної безпеки; комплексна система безпеки; власні ресурси; об'єкти системи економічної безпеки; суб'єкти системи економічної безпеки.

У дослідженнях вітчизняних вчених застосовуються наступні визначення вище зазначених понять: Концепція системи економічної безпеки - це реальні погляди на побудову, організацію, управління і механізми забезпечення економічної безпеки підприємства та її розвиток. Комплексна система економічної безпеки підприємства - це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових та матеріально - технічних заходів, спрямованих на захист підприємства від реальних і потенційних загроз та ризиків, які можуть призвести до значних економічних втрат, чи затримати розвиток підприємства.

Ресурси підприємства - це сукупність всіх існуючих організаційних, матеріальних, правових, фінансових, адміністративних, інтелектуальних, техніко – технологічних можливостей підприємства, що спрямовуються на протидію загрозам та ризикам та забезпечують динамічний розвиток підприємства та досягнення його мети.[2]

Російським вченим В.В. Шликовим систему економічної безпеки підприємства визначено як складність та суперечливість процесів що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, різноманіття загроз і ризиків, які супроводжують його ринкову діяльність, та викликають необхідність побудови комплексної системи забезпечення економічної безпеки.

Під ціллю системи економічної безпеки підприємства розуміють досягнення та збереження такого стану об'єкта економічної безпеки, за якого він протидіє внутрішнім та зовнішнім загрозам, та має можливість стійко функціонувати та прогресивно розвиватися. [3]. Науковці та практики основними цілями функціонування системи економічної безпеки підприємства називають визначення загроз, попередження загроз, нейтралізацію загроз, локалізацію загроз, знищення та відбиття загроз.

Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. у монографії «Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення»[4], проблему забезпечення

економічної безпеки підприємства пропонували розглядати та вирішувати виходячи з передумови, що ступінь надійності всієї системи збереження інформації визначається рівнем безпеки найслабкшої її ланки, якою вважається існуючий персонал організації. Ними досліджено, що об'єктом комплексної системи забезпечення економічної безпеки виступає стабільний економічний стан і розвиток підприємства в теперішній час і в майбутньому.

Інвестиційна стратегія вважається системою вибраних довгострокових цілей і засобів їх досягнення, що реалізується в інвестиційній діяльності підприємства.[5] Початок створення нової системи економічної безпеки - є підготовка та написання концепції системи забезпечення економічної безпеки підприємства. На думку Л.П. Гончаренко для вирішення цілей та реалізації завдань системи економічної безпеки підприємства необхідно визначитися з засобами забезпечення безпеки. Так, засобами забезпечення економічної безпеки вважається сукупність заходів та система організації їх виконання та контролю, які дозволяють досягнути найбільш високих значень рівня економічної безпеки підприємства.

У праці Н.В. Матвєєва визначено, що конкретні дії зі створення і функціонування системи економічної безпеки підприємства складаються з кількох етапів, що дозволяє досягнути основної мети - комплексного захисту підприємства від усіх видів загроз.

Рис 1. Державне регулювання діяльності системи економічної безпеки макро та мікро рівнів (Джерело: розроблено автором)

Найважливішим етапом забезпечення безпеки є стратегічне планування та прогнозування економічної безпеки підприємства. О.І Захаров у статті «Побудова

комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства» дав наступне узагальнююче визначення: Комплексна система безпеки підприємства - сукупність взаємозалежних організаційних, правових і технічних заходів спрямованих на зниження і протидію реальним і потенційним, внутрішнім і зовнішнім ризикам і загрозам діяльності підприємства, які можуть привести до істотних економічних втрат, зупинити або загальмувати розвиток підприємства. [6] Для реалізації своїх функцій та виконання завдань поставлених перед системою економічної безпеки постає необхідність визначення з засобами її забезпечення. Засобами забезпечення економічної безпеки вважаються сукупність заходів та система організації і їх виконання і контролю, які дозволяють досягнути найбільш високих значень рівня економічної безпеки підприємництва. Ефективність діяльності та життєздатності системи економічної безпеки підприємства повністю залежить від злагодженості та системності роботи механізму взаємодії всіх елементів системи економічної безпеки підприємства.

Рис. 2. - Принципи функціонування системи економічної безпеки підприємства.

Важливе значення для інтеграції системи економічної безпеки підприємства в загальній системі роботи підприємства та забезпечення безпеки його функціонування та розвитку має поняття стійкості системи роботи підприємства. Категорія "стійкість" - під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів система вважається стійкою, якщо її параметри не перевищують встановлених меж, тобто критичного значення і забезпечують можливість реагування на впливи, які компенсуються у визначених межах. Цю ідею можна зустріти в трактуванні поняття "стійкість" стосовно підприємства - це здатність підприємства підтримувати траєкторію свого розвитку поблизу деякої оптимальної (планової) траєкторії в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх негативних впливів На думку Л.Г. Шемаєвої система економічної безпеки суб'єктів господарювання це організована сукупність взаємо пов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки

суб'єктів господарювання, таких як спеціальні органи та служби, об'єкти, наукові підходи, нормативно-правова база, політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних та тактичних інтересів суб'єктів господарювання, а також захист цих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.[7]

Аналіз підходів до визначення змісту систем економічної безпеки суб'єктів господарювання свідчить про відсутність єдиного розуміння цього змісту, значну розбіжність у поглядах на суб'єкт, об'єкт системи, принципи формування тощо. На практиці, в системі економічної безпеки, підрозділи що інтегрують систему економічної безпеки у структуру підприємства мають різні назви та організаційно функціональні формати в залежності від покладених на них функцій та наданих повноважень та матеріально-технічного забезпечення: служба безпеки, служба охорони, відділ безпеки, служба економічної безпеки.

Для успішного виконання концепції забезпечення економічної безпеки необхідно реалізувати стратегію економічної безпеки, під якою розуміється сукупність найбільш значимих рішень, спрямованих на забезпечення належного рівня безпеки функціонування та розвитку суб'єкта господарювання [8]. Система безпеки підприємства охоплює наукову теорію безпеки, політику та стратегію безпеки, засоби й методи забезпечення безпеки та концепцію безпеки підприємства.[9] Повнота та дієвість системи економічної безпеки підприємства багато в чому залежить від наявності в державі законодавчої бази, матеріально-технічних та фінансових ресурсів, які виділяються керівником підприємства, розуміння кожним зі співробітників важливості забезпечення безпеки бізнесу, а також від знань і практичного досвіду начальника СЕБ, що безпосередньо займається побудовою і підтриманням у робочому стані самої системи.[10]

Система безпеки підприємства – організована сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, що забезпечують безпеку підприємницької діяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз. За дослідженнями проведеними О.Г. Білорусом, система економічної безпеки підприємства - сукупність поглядів, ідей, цільових установок, спрямованих на забезпечення стабільного функціонування підприємства, що включає заходи, шляхи, напрями досягнення поставлених завдань та створення умов для досягнення цілей бізнесу в умовах невизначеності і запобігання (пом'якшення) дії внутрішніх та зовнішніх загроз.[11] Узагальнюючи думки багатьох видатних науковців сучасна стратегія економічної безпеки підприємства повинна складатися з :характеристики зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці; визначення та моніторингу факторів стійкості підприємства у коротко та довгостроковій перспективі; визначення критеріїв та критичних значень показників що визначають інтереси підприємства та його вимоги до економічної безпеки; цілеспрямованої діяльності підприємства по запровадженню стратегії економічної безпеки; розробки економічної політики та механізмів взаємодії всіх складових системи роботи підприємства для забезпечення економічної безпеки.

Висновки: Узагальнення всіх вище зазначених понять та визначень сутності економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності дозволяють зробити наступні характерні для економічної безпеки підприємства визначення:

1.Економічна безпека підприємства це - системне поняття, відображає основні принципи роботи підприємства - цілісність, стійкість, самовідновлення.

2.Економічна безпека підприємства є вирішальною умовою діяльності підприємств.

3.Економічна безпека підприємства це його здатність ефективно, своєчасно та в повному обсязі використовувати всі наявні у нього ресурси та залучати додаткові ресурси для здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності.

4.За деякими з авторами економічна безпека підприємства це відсутність небезпек та загроз. 5.Суттю безпеки є виявлення загроз та ефективна боротьба з ними - загрози є

реальними ознаками небезпеки. Існує припущення, що вплив загроз можна нейтралізувати в повній мірі, але у більшості випадків, це можливо лише частково.

6.Небезпеки, загрози, проблеми та труднощі є не тільки неминучими, вони є характерними рисами роботи сучасних підприємств у відкритому ринковому середовищі, що спонукає підприємств до активності, набутті конкурентних переваг та підвищення ефективності своєї роботи на всіх ланках управління, фінансування та виробництва підприємств.

Підсумовуючи та узагальнюючи проведені вище дослідження сутність економічної безпеки можна визначити як певний стан економічного розвитку об'єкта, що характеризується захищеністю його інтересів від економічних та всіх інших видів загроз, та забезпеченням сталого розвитку та ефективності діяльності підприємства при максимально ефективному використанні всіх наявних ресурсів. Забезпечення економічної безпеки підприємства може бути забезпечене роботою системи економічної безпеки підприємства що являє собою комплекс взаємопов'язаних, послідовних, системних дій спрямованих на забезпечення безпеки та сталого розвитку всієї системи роботи підприємства та ефективної реалізації стратегії його операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження: наук. видання /С.В. Мочерний . – Л.: Світ, 2001.–416 с.
2. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності / О.А. Кириченко - К.: Знання-Прес, 2002. – 384 с.
3. Бабанова Ю.В. Теоретико-Методологические основы экономической безопасности хозяйствующих субъектов: Дис. Канд..Экон. наук: 01.00.01.–. Челябинск, 2004,– 198с.
4. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280с.
5. Кириченко О.А. Інвестування: підручник /О.А. Кириченко, С.А. Ерохін. –К.: Знання, 2009.– 573с.
6. Захаров О.І.Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності. Навчальний посібник./ О.І.Захаров, П.Я. Пригунов. – К.: КНТ, 2008.–257с.
7. Шемаєва Л.Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища. Монографія / Л.Г. Шемаєва. – К.: НІПМБ, 2009.–357с.
8. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект): Монографія/ С.А. Єрохін. –К: Вид. «Світ знань», 2002.–528с.
9. Мак Мак В.П. Служба безпеки підприємства як суб'єкт частини правоохоронительной деятельности: монографія /В.П. Мак-Мак. – М.: Компания «Спутник +», 2003.– 220с.
10. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы/ В.И. Ярочкин – М.: Издательство «Ось-89», 2003. – 352с.
11. Білорус О.Г. Глобалізація і безпека розвитку/ О.Г.Білорус. – К.: Інститут глобалістики, 2001.–733с.

Ключові слова: економічна безпека , загрози, ризики, функції, система економічної безпеки, принципи функціонування, концепція економічної безпеки.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы, риски, функции, система, принципы функционирования концепция экономической безопасности.

Key words: economic security, threats, risks, funkції, the system of economic security, principles of functioning, the concept of economic security.